

Др Зоран В. Арсић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
arsicz@pf.uns.ac.rs

ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ПРЕДЕЛУ¹

Сажетак: Европска конвенција о пределу је донета од стране Комисије министра Савета Европе 19 јула 2000. Сврха доношења Конвенције је да подстиакне заштити, уирављање и планирање европског предела и организује европску сарадњу у тој области. Ради се о првом међународном траном ујовору који је у целини посвећен заштити и уирављању европским пределом. Подручје примене конвенције је врло широко. Конвенција се примењује на целу територију Страна пошисница и обухвата природна, сеоска, градска и приградска подручја. Конвенција обухвата коино, коинене воде и морске области. Односи се на пределе који се моу смайраи изузеиним, као и на свакидашње и деградирани пределе.

Предео означава одређено подручје, онако како га људи виде и доживе, чији је карактер резултат деловања и интеракције природних и/или људских ресурса. У вези са овако уиврђеним појмом предела указује се, пре свега, да се да се ради о динамичној категорији, будући да предео мења током времена, као резултат деловања природе и људског фактора. Осим тога напашава се да предео представља целину, коју чине природне и културне комоненте.

Партиципација јавности имплицитно права и одговорности популације да има активну улогу у процесу стицања знања, одлучивања и уирављања квалитетом места у којем живе. Ангажовање јавности у одлучивању и имплементацији одлука није само формални чин, већ интегрални део процедура уирављања, заштите и планирања. Партиципација мора бити ефективна.

Кључне речи: предео, партиципација јавности

¹ Рад је посвећен пројекту Биомедицина, заштита животне средине и право бр.179079 који сада финансира Министарство просвете и науке Републике Србије

Европска конвенција о пределу (у даљем тексту Конвенција) је донета од стране Комитета министра Савета Европе 19 јула 2000, чиме су окончане активности започете 1994 године.² Ради се о једном од правних аката из домена екологије донетих у оквиру Савета Европе³ (Конвенција о очувању европске дивљачи и њихових природних станишта из 1979 године, Конвенција о грађанској одговорности за штете настале услед активности опасних по животну средину из 1993 године,⁴ Конвенција о кривичноправној заштити животне средине из 1998 године). Осим Конвенције од значаја је и Водич за примену Европске конвенције о пределу донет 2008 године намењен државама које желе да сачине и примене националну предеону политику засновану на Конвенцији.

Србија је ратификовала Конвенцију 2011 године (Закон о потврђивању Европске конвенције о пределу, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори, бр.4/2011 од 27.5.2011године), као и Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине из 1998 (Конвенција из Архуса), на коју се Конвенција позива у преамбули (Закон о потврђивању Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори, бр.38/2009). Потврђивање ових међународноправних аката изискује измене домаћег законодавства, пре свега Закона о заштити животне средине.

Сврха доношења Конвенције је да подстакне заштиту, управљање и планирање европског предела и организује европску сарадњу у тој области. Ради се о првом међународном правном уговору који је у целини посвећен заштити и управљању европским пределом⁵ Подручје примене конвенције је врло широко. Конвенција се примењује на целу територију Страна потписница и обухвата природна, сеоска, градска и приградска подручја. Конвенција обухвата копно, копнене воде и морске области. Односи се на пределе који се могу сматрати изузетним, као и на свакидашње и деградирани пределе (чл.2). Указује се да је значајније подстаћи планирање и управљање свакидашњим и деградираних предела, него утврђива-

² Explanatory Report, таčka 1

³ Даница Попов, Начела заштите животне средине у документима Уједињених нација, Европске уније и Закона о заштити животне средине Републике Србије, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 2/2013, 137 - 138

⁴ Зоран Арсић, Конвенција о грађанској одговорности за штет настале услед делатности опасних по животну средину, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2014, 91 - 103

⁵ Maguelonne Dejant – Pons, Content and scope of the convention, *Naturopa* 98/2002, 8

ње и заштита изузетних области.⁶ У погледу таквих заштићених области указује се да треба узети у обзир специфичности сваке поједине земље. За таква подручја би свака држава, у складу са својим потребама, требала да утврди опште и посебне мере заштите, што обухвата њихову класификацију, односно листу таквих заштићених области. Обавезујућа регулатива или водичи за таква заштићена подручја требала би да буду саставни део општег планирања предела.⁷ Полазећи од овако широког подручја примене, учешће јавности је још једна важна карактеристика Конвенције. Подизање свести је кључно за учешће јавности у поступку доношења одлука које се односе на предео.⁸

Конвенција се заснива, директно или индиректно, на већем броју основних принципа.⁹ Тако се указује да је сама предмет регулисања сам по себи један принцип, будући да се Конвенција примењује у погледу сваког предела, независно од његове вредности, што укључује и свакодневне пределе. Ипак, у делу литературе се посебно указује на принципе интегрисаности и конзистентности.

У погледу принципа интегрисаности треба имати у виду чл.5(д) Конвенције. Предвиђена је обавеза Страна потписница да интегришу предео у политике просторног (регионалног) и урбанистичког планирања, и у културне, пољопривредне, социјалне, економске и политике животне средине, као и у све остале политике које могу да имају посредан или непосредан утицај на предео. Предео, дакле, мора бити укључен у све релевантне секторе јавног живота.¹⁰ Принцип интегрисаности сам по себи није споран, али мере за његову реализацију могу представљати проблем. У том погледу Конвенција не нуди готова решења, а на државама је да развију методе за имплементацију принципа интегрисаности. У том погледу је од значаја чл.8 Конвенције којим се предвиђа обавеза успостављања сарадње у циљу повећања ефикасности мера предузетих у складу са Конвенцијом. Таквом разменом искустава и информација се обезбеђује широка примена појединих метода који су показали своју ефикасност.¹¹

За разлику од принципа интегрисаности, принцип конзистентности није изричито предвиђен у Конвенцији.¹² С тим у вези указује се да Кон-

⁶ Guidelines for Implementation of the European Landscape Convention, 6

⁷ *Ibid.*

⁸ M. Dejangt – Pons, 8

⁹ Michel Prieur, Landscape and social, economic, cultural and ecological approaches у Landscape and sustainable development, *Challenges of the European landscape Convention*, Council of Europe, July 2006, 17

¹⁰ Explanatory Report, тачка 50

¹¹ M. Prieur, 19

¹² M. Prieur, 21

венција представља својеврсни парадокс. С једна стране, прокламује различитост предела, док, с друге стране, указује на оно што представља заједничке принципе.¹³ Насупрот томе, наглашава се да овај парадокс представља само привид.¹⁴ На националном нивоу принцип конзистентности спречава, на бази опција које Конвенција нуди, да додје до неусаглашености различитих нивоа политике предела. Осим тога, конзистентност је неопходна у циљу остваривања принципа интегрисаности у смислу да не на неусаглашености у различитим секторима политике предела. Коначно, конзистентност је потребна на локалном нивоу када се ради о решењима о заштити, управљању и развојној политици. На Европском нивоу конзистентност је основа за упутства и препоруке за примену Конвенције.¹⁵ Када је Конвенција у питању принцип конзистентности се мора применити у погледу неких чланова. Тако на пр. у случају чл.7 стране потписнице се обавезују на сарадњу при разматрању улоге предела у међународним политикама и програмима, као и да ће препоручити, тамо где је релевантно, да се у њих укључе проблематике предела. Принцип конзистентности захтева координисану међународну акцију у погледу предела у духу Конвенције, што се односи и на области у којима је предео има секундарни значај (на пр. биолошка разноврсност).¹⁶ Примена заједничких програма везаних за пределе у случају прекограничних предела (чл.9 Конвенције) мора се заснивати на принципу конзистентности када се ради о комбиновању принципа Конвенције са различитим са различитим локалним културним и правним обележјима. Коначно, указује се да, по својој природи, чл. 12 Конвенције тражи примену принципа конзистентности када се ради о односу Конвенције и других, постојећих или будућих, обавезујућих националних или међународних прописа, којима се предвиђа примена строжијих одредби у погледу заштите, управљања или планирања предела.¹⁷

1. Предео

Појам предела је предмет различитих опредељења (на пр. предео ка морфологија, као окружење и као део државе).¹⁸ Тако се према морфолошкој концепцији предела узимају у обзир материјалне форме фи-

¹³ Bas Pedrolí, Ebbe Adolfsson, Landscape, a growing concern, *Naturopa* 98/2002, 18

¹⁴ M. Prieur, 21

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ M. Prieur, 21 - 22

¹⁷ M. Prieur, 22

¹⁸ Michael Jones, Marie Stenseke, The Issue of Participation in European Landscape Convention у Michael Jones, Marie Stenseke *European Landscape Convention, Challenges of Participation* (edited by Michael Jones, Marie Stenseke), Heidelberg 2011, 6

зичког окружења.¹⁹ Конвенцијом се, међутим, утврђује шири приступ појму предела. Према чл.1 Конвенције ``Предео`` означава одређено подручје, онако како га људи виде и доживе, чији је карактер резултат деловања и интеракције природних и/или људских ресурса.²⁰ У вези са овако утврђеним појмом предела указује се, пре свега, да се да се ради о динамичној категорији, будући да предео мења током времена, као резултат деловања природе и људског фактора. Осим тога наглашава се да предео представља целину, коју чине природне и културне компоненте.²¹ У складу са тиме није могуће одвојити концепт ``културног предела`` од концепта ``природног предела``, будући да су односу наглашене међузависности.²²

У литератури се оцењује да је споменута дефиниција предела квалитетна с обзиром на њену једноставност и свеобухватност.²³ Почетну премису у појму представља људска перцепција. Зато предео није синоним за окружење (environment), будући да су природни елементи окружења предмет когнитивних процеса. С тим у вези наглашава се да је један од полазних основа за доношење Конвенције став према којем активности везане за предео не могу више бити монополисане од стране специјализованих научних или техничких тела.²⁴ С тим у вези износи се оцена да један од квалитета Конвенције представља потреба за дијалогом свих друштвених група.²⁵ То значи да је свако може креирати своју личну перцепцију предела, што се означава као демократизација предела, која даје пределу културни, друштвени и економски значај. Поступање у вези предела је везано за сваки ниво – од европског до локалног, од појединачног до експертског, од локалног до регионалног и националног.²⁶ Европски предео превазилази локалне и националне границе, при чему треба имати у виду да постоје предели са идентичним карактеристикама са различитих страна државних граница што захтева прекограничне мере, што све заједно оправдава регулативу на Европском нивоу.²⁷

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Према енглеском тексту Конвенције (Article 1) "Landscape" means an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors.

²¹ Explanatory Report, тачка 38

²² Raymond – Pierre Lebeau, Landscape and Nature, *Naturopa* 98/2002, 15

²³ Graham Fairclough, A forward – looking convention : European landscapes for the 21st century, *Naturopa* 98/2002, 5

²⁴ Explanatory Report, тачка 22

²⁵ G. Fairclough, 5

²⁶ G. Fairclough, 6

²⁷ Explanatory Report, тачка 29

У литературе се указује на постојање три нивоа постојања предела.²⁸ На првом нивоу предео се као објект може описати и квантификовати спознајним и научним методом. Ради се пре свега о активностима географа и еколога који се баве пределом, уз интеграцију већег броја природних наука (true landscape). На другом нивоу се ради о пределу у погледу којег се утврђују вредносни судови усаглашени у оквиру појединих друштвених група везаних за предео (right landscape). У том погледу су од значаја друштвене науке. Уколико се ради о личном доживљају предела, тада се ради о трећем нивоу (real landscape) и он је дуго био занемариван како у науци тако и у политици. С тим у вези указује се да је посебан значај Конвенције што изричито узима у обзир баш ову димензију предела.²⁹

Конвенцијом се установљавају различите опште вредности предела. У Преамбули се указује да предео представља ресурс који погодује привредним активностима, а чијом се заштитом, управљањем и планирањем може допринети отварању нових радних места. Друго, предео доприноси формирању локалних култура и представља један од основних елемената европског природног и културног наслеђа. Треће, предео је важан чинилац квалитета живота људи. Четврто, квалитет и разноликост европских предела чине заједничко богатство.³⁰ Осим локалног значаја, европски предели представљају вредност за све Европљане. У својој различитости и квалитету, културне и природне вредности европских предела су део европског заједничког наслеђа.³¹

2. Партиципација јавности

Као што смо раније указали према чл.1 Конвенције ``Предео `` означава одређено подручје, онако како га људи виде и доживе, чији је карактер резултат деловања и интеракције природних и/или људских ресурса. Имајући у виду ову дефиницију предела садржану у Конвенцији потпуно је логично и неопходно да јавност узме учешћа у заштити и управљању пределом.³² Она имплицира права и одговорности популације да има активну улогу у процесу стицања знања, одлучивања и управљања квалитетом места у којем живе. Ангажовање јавности у одлучивању и имплементацији одлука није само формални чин, већ интегрални део процедура управљања, заштите и планирања.³³ Партиципација мора бити ефективна.³⁴

²⁸ В. Pedroli, Е. Adolfsson, 18

²⁹ *Ibid.*

³⁰ М. Jones, М. Stenseke, 10

³¹ Explanatory Report, тачка 29 - 30

³² Michel Prieur, Sylvie Durousseau, Landscape and public participation у *Landscape and sustainable development : challenges of the European Landscape Convention*, Council of Europe, July 2006, 166

³³ Guidelines for Implementation of the European Landscape Convention I.2.

Када су одредбе Конвенције у питању од значаја за партиципацију су чл.5ц и чл.6Д. Према чл.5ц све стране потписнице се обавезују да ће успоставити процедуре за укључивање најшире јавности, локалних и регионалних власти, ако и других стране које су заинтересоване за одређивање и примењивање предеоних политика предвиђених Конвенцијом (чл.6). Предео је питање које се тиче целокупне популације и брига о њему захтева сарадњу широког круга појединаца и организација.³⁵ У погледу процедура долазе у обзир различити појавни облици као што су консултације, испитивање јавности, информативне скупове, као и образовне изложбе, при чему се ти поступци могу истовремено примењивати.³⁶ Према чл.6Д све Стране потписнице се обавезују да ће утврдити циљне квалитете предела за оне пределе који су идентификовани и процењени, након јавне расправе, сагласно чл.5ц. Пре предузимања неке мере заштите, управљања и планирања предела од суштинске важности је да се јавности учини јасним који се циљеви желе постићи. Ти циљеви би требало да буду установљени, објашњени и објављени од стране надлежних органа после широких консултација које обухватају све релевантне интересе.³⁷ Треба, такође, указати на чл.6Ц где је предвиђено да се Стране потписница обавезују да ће, уз активно учешће заинтересованих страна као што је утврђено у чл. 5ц, идентификовати пределе на својој територији и извршити процену тако идентификованих предела, водећи рачуна о посебним вредностима које им придају заинтересоване стране и становништво. Идентификација и процена представљају први корак у примени Конвенције.³⁸ Предео у ствари не постоји док однос према природном простору не буде доживљен и интерпретиран од стране поједине културе. Процена предела мора бити процес заснован на аргументацији ради идентификације позитивних и негативних вредности од значаја за политику планирања. Имајући то у виду указује се да процена предела представља основу за доношење одлука, утврђивања циљних квалитета и територијалног планирања.³⁹

Партиципација се оправдава различитим аргументима. Пре свега, указује се да се њоме наглашава локални и регионални идентитет. С тим у вези указује се да у случају да је јавност ангажована у одлучивању у погледу предела, тада постоји веће вероватноћа да ће се идентификовати са областима и градовима у којима проводе време. Са повећаним утицајем на сво-

³⁴ M. Prieur, S. Durousseau, 157

³⁵ Explanatory Report, тачка 50

³⁶ Guidelines for Implementation of the European Landscape Convention, li.2.3.

³⁷ Explanatory Report, тачка 59

³⁸ Angioletta Voghera, *After the European Landscape Convention, Policies, Plans and Evaluation*, Perugia 2011, 109

³⁹ *Ibid.*

је окружење биће у стању да ослабе локални и регионални идентитет и различитост.⁴⁰ Друго, наводи се демократизација, о којој је већ било речи. Указује се да предео није нешто што је само за елиту, експерте или власт, већ представља предмет ширег значаја.⁴¹ Треће, наглашава се да партиципација утиче на легитимитет одлука у вези са пределом.⁴² Одлуке имају већи легитимитет у случају да јавност ангажована у формулисању циљева и критеријумима за њихово доношење .

У литератури се указује да се јавност мора тумачити екстензивно. Партиципација јавности значи ангажовање појединаца и друштвених група које су ван формалног процеса доношења одлуке од стране владе и локалних власти. При томе се наглашава да се не ради о потпуној делегацији надлежности на локалне заједнице. Не ради се о субституцији процеса одлучивања од стране државних власти већ о његовом допуњавању. Циљ је да се ставови заинтересованих (локалне заједнице, становништва, гостију, експерата) уведу у процес одлучивања.⁴³

Учешће различитих организација и појединаца изазива одређене проблеме, пре свега у погледу односа јавности и експерата, који се манифестују у одређеним неусаглашеностима текста Конвенције и Explanatory Report –а.⁴⁴ Тако у погледу идентификације и процене предела (чл.6ц) Конвенцијом је предвиђено да се процена идентификованих предела врши водећи рачуна о посебним вредностима које им придају заинтересоване стране и становништво. За разлику од тога Explanatory Report садржи приступ који је више једностран.⁴⁵ Пре свега указује се да је перцепција јавности субјективна и може бити значајно различита. С тим у вези сугерише се да би процену требало прво вршити на основу објективних критеријума, а затим извршити компарацију са гледиштима јавности и других заинтересованих група, што се оцењује као проблематично.⁴⁶ Овакав приступ захтева да јавност изражавајући своје субјективно виђење буде одговарајуће информисана о објективном налазима експерата. На тај начин, према приступу садржаном у Explanatory Report-у, предео је нешто што је познато експертима и, кроз информационе кампање, наметне јавности пре него она може да изрази свој став.⁴⁷ Овакав, у многоме, техницистички приступ је

⁴⁰ Prema Michael Jones, *European Landscape and Participation – Rhetoric or Reality* у Michael Jones, Marie Stenseke, *European Landscape Convention, Challenges of Participation* (edited by Michael Jones, Marie Stenseke), Heidelberg 2011, 31

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ M. Jones, 30

⁴⁴ Kenneth Olwig, *The Practice of Landscape `Conventions` and the Just Landscape : The Case of the European Landscape Convention*, *Landscape Research* 5/2007, 591

⁴⁵ Explanatory Report, тачка 57

⁴⁶ M. Jones, M. Stenseke, 13

⁴⁷ K. Olwig, 591

присутан и у другим одредбама Explanatory Report – а. Тако се у погледу идентификације и процене предела сугерише употреба географских информационих система, компјутерске израде мапа и сл. при чему се предео третира претежно као морфолошка категорија.⁴⁸

За разлику од тога, Водич за примену Европске конвенције о пределу (И1.Г) заузима другачији приступ који се оцењује значајно мање једностран.⁴⁹ Предвиђа се да поступци партиципације јавности и других заинтересованих (stakeholders), који им омогућавају активну улогу у формулисању, примени и мониторингу циљних квалитета предела, претходи свакој активности усмереној на дефинисање, примену и мониторинг политика предела. Указује се, такође, да активно учешће јавности значи да би специјализовано знање било доступно свима на начин који је разумљив лаицима (non – specialists).⁵⁰

Један од проблема везаних за партиципацију јавности огледа се и у томе што Конвенција, с једне стране, превиђа партиципацију јавности, док, с друге стране, не утврђује шта се подразумева под јавношћу. С тим у вези од значаја је решење Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и и праву на правну заштиту у питањима животне средине из 1998 (Конвенција из Архуса), на коју се Конвенција позива у преамбули. Према чл.2 (4) јавност значи једно или више физичких и правних лица и, у складу са националним законодавством или праксом, њихова удружења, организације или групе. У погледу изнете дилеме о односу јавности и експерата, од значаја је одредба чл.6 (4) где се предвиђа учешће јавности у раној фази, када су све опције још увек отворене и када може доћи до ефикасног учешће јавности.

3. Однос према другим прописима

У погледу односа Конвенције према другим прописима од значаја је чл.12 Конвенције. Предвиђено је да одредбе Конвенције неће ограничити деловање строжијих одредби у вези са заштитом, управљањем и планирањем предела, садржаним у другим постојећим или будућим обавезујућим националним или међународним прописима. Циљ овакве регулативе је да се обезбеди да се Стране потписнице не сматрају дефинитивно обавезаним нивоом заштите предела предвиђеним у Конвенцији и да, зато, могу да избегну примену строжијих обавеза.⁵¹

⁴⁸ M. Jones, M. Stenseke, 14

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Guidelines for Implementation of the European Landscape Convention, II.C

⁵¹ Michel Prieur, The relationship between the convention and other international instruments, *Naturopra* 98/2002, 11

Одредба чл.12 Конвенције се оцењује као прилично оригинална.⁵² Њоме се установљава приоритет друге постојеће или будуће конвенције под условом да се њоме уводи строжији режим планирања, управљања и заштите предела. Оваква одредба се заснивана суштини и значају предела који је установљен Конвенцијом. На так начин се остварује максимална ефикасност у погледу захтева постављених Конвенцијом. *Argumentum a contrario* конвенција има приоритет у случају да се другом конвенцијом предвиђају блажи услови у погледу предела. Треба указати да се решењем из чл.12 Конвенције одступа од правног принципа *lex posterior derogat priori*.

Споменута регулатива чл.12 Конвенције примењује се не само у погледу међународних конвенција, већ и у погледу националне регулативе. Овакав приступ одговара традиционалној концепцији заступљеној у праву животне средине ЕУ. Основ за овакво решење је чл. 176 Уговора о функционисању Европске уније којим се предвиђа да заштитне мере усвојене од стране Уније не спречавају државе чланице да задрже или уведу строжије заштитне мере.⁵³

Као што се види примена Конвенције зависи од процене стране потписнице да ли су одређене мере строжије или не. При томе треба имати у виду да се Конвенцијом не предвиђа само заштита предела, већ и планирање и управљање. С тим у вези указује се да ће чл.12 бити ретко у примени, будући да ће се ретко јавити решења садржана у другим конвенцијама која су строжија. Насупрот томе, тумачење а *contrario* ће бити чешће у примени зато што ће Конвенција у већем броју случајева имати приоритет у односу на одредбе друге конвенције или националног права које предвиђају мање строге захтеве у погледу предела.⁵⁴

Када је национална регулатива у питању треба указати да свака држава већ има регулативу која се односи на културно и историјско наслеђе. Постојање политике у тој области представља опште место у Европи од краја деветнаестог века.⁵⁵ Приликом утврђивања мера заштите и одржавања онога што представља културно и историјско наслеђе треба да се води рачуна о инкорпорацији тог наслеђа у предео.⁵⁶

⁵² Michel Prieur, *Landscape and policies, international programmes and transfrontier landscapes*, у *Landscape and sustainable development, Challenges of the European landscape Convention*, Council of Europe, July 2006,146

⁵³ M. Prieur, 147

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Guidelines for Implementation of the European Landscape Convention, 7

⁵⁶ *Ibid.*

*Zoran V. Arsić, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

European Landscape Convention

Abstract: *European Landscape Convention was adopted by Committee of Ministers of Council of Europe on 19 July 2000. It represents first the first international treaty wholly devoted to the protection, management of the European landscape. Its scope is very extensive. The Convention applies to the entire territory of the parties and relates to natural, peri / urban and urban areas whether on land, water or sea. It concerns remarkable landscapes, as well as everyday or degraded landscapes.*

Landscape means an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors. It is dynamic category because landscape changes through time resulting from activities of human and natural factors. Landscape represents a whole consisting of natural and human elements.

Public participation implies recognition of rights and responsibilities of populations to play active role in the processes of acquiring knowledge decision making and managing the quality of places where they live. It is not formal act but an integral part of management, protection and planning procedures. Public participation must be effective.

Key words: *landscape, public participation*

Датум пријема рада: 12.10.2015.

